

Data akceptacji: 17.10.2024

Data publikacji: 13.01.2025

Олег Піх

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

Національної академії наук України

olpikh@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-2304-9002>

Польський чинник у формуванні стратегії інтеграції України до НАТО (1991–2010)

Polish Factor in the Formation of the Strategy of the NATO Integration
of Ukraine (1991–2010)

Abstract: Ukraine's active involvement in the creation of architecture of European security, notably in the renunciation of its nuclear weapons arsenal and positive signals regarding the matter of the NATO expansion on the East, had a great significance for Ukrainian-Polish relations. Since the mid-1990s of the 20th century, Poland has started positioning its relations with Ukraine within the context of them being a counterbalance to Russia's political pressure. Polish authorities have supported Ukrainian initiatives to join the Euro-Atlantic institutions, their cooperation in the political and military-technical fields within the Ukrainian–NATO line, and the formation of a strategy for Ukraine receiving a plan of actions for becoming a member of the Alliance. At the same time, inconsistency of views of the Ukrainian ruling elite, deviation from democratic standards, uncertainty and constant change of key foreign policy orientations of Ukraine, as well as unfavorable geopolitical conditions, have severely slowed down the process of Euro-Atlantic integration of Ukraine.

Key words: Ukraine, Poland, NATO, Euro-Atlantic integration, strategic partnership

Повномасштабна інтеграція України до європейських та євроатлантичних структур, а також повноправна її участь у системі загальноєвропейської безпеки ще з 1990-х років залишається стратегічною метою нашої держави.

У нинішніх умовах військової агресії з боку Росії налагодження тісної співпраці між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (далі – НАТО), набуває все більшої актуальності та має стратегічне значення для гарантування безпеки в Центральній-Східній Європі (далі – ЦСЄ). На інтеграційному шляху важливу роль відіграє політична та військово-технічна співпраця України з сусідніми державами – членами НАТО, зокрема Республікою Польща (далі – РП), основою східноєвропейської політики якої були та залишаються відносини з Україною як важливим партнером у ЦСЄ та сприяння українській євроатлантичній інтеграції. З часу розпаду Радянського Союзу та появи на сході Польщі нових держав-сусідів, що призвело до докорінних змін геостратегічної карти в Європі, у польській зовнішньополітичній доктрині акцентовано на позитивному значенні існування незалежних держав на пострадянському просторі як одного із важливих чинників регіональної та загальноєвропейської стабільності, в тому числі незалежності й безпеки РП¹.

Зі здобуттям незалежності перед Україною постала низка завдань, пов'язаних з формуванням самостійної зовнішньополітичної стратегії, яка б відповідала національним інтересам, переосмисленням місця держави у системі міжнародних відносин та чинних систем безпеки на континенті. Однак на початковому етапі українській дипломатії були притаманні спрощені підходи до трактування геополітичної ситуації та переоцінка власного потенціалу. Як в українському політикумі, так і в суспільстві загалом, точилися дискусії щодо того, яку модель розвитку обрати Україні – євроатлантичну чи євразійську. Основними політичними ризиками, які могли виникнути внаслідок розширення НАТО, вважалися перетворення України на буферну державу, розташовану між країнами – членами Альянсу, з одного боку, та учасниками Організації договору про колективну безпеку – з іншого, неврахування українських інтересів, а також посилення політичного тиску з боку Росії².

Відмінною була геополітична стратегія Польщі. Для постсоціалістичної РП основною метою співробітництва з НАТО був пошук гарантій безпеки у новій геополітичній реальності, а в далекотерміновій перспективі – розширення простору його відповідальності на новостворені держави ЦСЄ. У 1992 році у відповідних державних документах РП було офіційно зафіксовано обрання Польщею курсу на включення до системи безпеки НАТО. У цьому контексті насамперед варто згадати оборонну доктрину, прийняту Комітетом

¹ С. В. Стоєцький, *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір. (Історико-політологічне дослідження)*, Київ 2009, с. 54–55.

² A. Legucka, *Perspektywy członkostwa Gruzji i Ukrainy w NATO do 2010. Praca badawcza*, Warszawa 2010, s. 38; С. В. Стоєцький, *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща...*, с. 75.

оборони Польщі 30 липня 1992 року, у якій зазначалося, що «Польща прагне до отримання членства в НАТО»³. Також ідея інтеграції РП до Північноатлантичного альянсу була засвідчена у затверджених Комітетом оборони Польщі на засіданні 2 листопада того ж року документах «Основи польської політики безпеки» та «Політика безпеки і оборонна стратегія Республіки Польща»⁴. Таким чином, на відміну від України, Польща одразу відкинула інші шляхи (нейтральність чи позаблоковість) утвердження системи власної безпеки. Польські політичні еліти (йшлося не лише про вихідців з середовища «Солидарності», але й представників лівих сил) наголошували на потребі приєднання до НАТО як чиннику стратегічної безпеки Польщі⁵.

Чітко окресливши свій пронатівський вибір, РП послідовно виступала за підтримку України на шляху до європейської інтеграції, намагалася допомагати в проведенні інституційних перетворень та ринкових реформ. Сприяння з боку РП українській євроатлантичній інтеграції засвідчив один із пунктів «Основ польської політики безпеки», в якому зазначалося, що «Польща прагне до ефективного залучення країн Центральної та Східної Європи до євроатлантичної системи безпеки», а також сприятиме старанням нових держав окресленого регіону в налагодженні зв'язків із західними країнами та адаптації їх структур до демократичних стандартів⁶. Зауважмо, що президент України Леонід Кравчук схарактеризував Польщу як «ворота своєї нації на Захід», що виявилось дуже влучним висловлюванням, оскільки тісні українсько-польські відносини стали важливим чинником сприяння економічній, політичній та безпековій інтеграції України з Заходом⁷.

Активізація відносин між Україною та НАТО, які згодом перейшли в площину прямих контактів та стали постійними, припала на початок 1992 року, саме 22–23 лютого відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до Києва, під час якого Україну запросили до участі в Раді Північноатлантичного співробітництва (далі – РПАС). 10 березня того ж року Україна стала членом РПАС, а 8 липня президент України Леонід Крав-

³ С. В. Стоєцький, *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща...*, с. 70–71.

⁴ *Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej* (2 listopada 1992 roku), s. 5, https://koziej.pl/wp-content/uploads/2015/07/Strategia_RP_z_92_r.doc (dostęp: 31.01.2022).

⁵ R. Kupiecki, *NATO w polskiej perspektywie 1989–2019*, Warszawa 2019, s. 66–67.

⁶ *Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej* (2 listopada 1992 roku), s. 5, https://koziej.pl/wp-content/uploads/2015/07/Strategia_RP_z_92_r.doc (dostęp: 31.01.2022).

⁷ I. Brzezinski, *Polish-Ukrainian relations: Europe's Neglected Strategic Axis*, „Survival” 1993, 35, 3, p. 26.

чук відвідав штаб-квартиру Північноатлантичного альянсу в Брюсселі. У вересні того ж року було відкрито Посольство України в Брюсселі, яке стало центром українських відносин з НАТО, налагоджуючи перші дипломатичні контакти.

Попри розвиток відносин з НАТО, у зовнішньополітичному курсі офіційного Києва продовжував домінувати пошук шляхів налагодження білатеральних відносин, характерний для української зовнішньої політики 1990-х років. Підтримана міністром закордонних справ України Анатолієм Зленком нейтральна позаблокова парадигма розповсюджувалася на принципи української зовнішньої політики та зберігала панівні позиції в національному політикумі упродовж 1991–1995 років⁸. Політична верхівка України продовжувала розробляти власну концепцію регіональної безпеки, що напряду було пов'язано з відсутністю в українській політичній еліті чіткої позиції щодо даної проблеми. З одного боку, висловлювалось зацікавлення у розширенні взаємодії з євроатлантичними структурами, а з іншого, зважаючи на позицію Російської Федерації (далі – РФ), яка різко висловилась проти розширення НАТО на схід, Україна почала балансувати на межі Захід–Схід, займаючи обережну позицію у даному питанні. Водночас щодо Польщі та сусідніх держав на Заході була зафіксована необхідність підтримання військово-політичної і соціально-економічної стабільності в регіоні, що впливало з національних інтересів України в галузі безпеки. Вказувалось також на прагнення розвивати рівноправні відносини з країнами ЄС та США, нарощувати рівень своєї участі в Раді Північноатлантичного співробітництва та у Північноатлантичній асамблеї⁹.

Попри обраний офіційним Києвом зовнішньополітичний курс у сфері загальноєвропейської політики безпеки, Польща продовжувала виявляти зацікавленість у євроатлантичній та європейській інтеграції України. У 1994 році відбулися певні зрушення у двосторонньому діалозі, в тому числі й у питаннях безпеки. Позиція офіційної Варшави щодо активізації відносин була пов'язана зі зменшенням критики з боку Західних країн щодо України та з позитивною еволюцією нашої держави у відносинах з Заходом загалом, а з НАТО зокрема. Так, про розвиток відносин між Україною та Північноатлантичним альянсом свідчить підписання нашою державою 8 лютого 1994 року

⁸ К. І. Мелекесцев, *Україна та Республіка Польща: від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції (історичний аспект)*: дис. канд. істор. наук: 07.00.01, Вінниця–Дніпро 2019, с. 151.

⁹ *Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 „Про основні напрями зовнішньої політики України”*, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (dostęp: 08.02.2022).

Рамкового документа «Партнерство заради миру» (далі – ПЗМ), відповідно до якого українські військовослужбовці долучилися до навчань та різноманітних заходів, організованих Альянсом у межах програми. Натомість для НАТО ці програми слугували вдалим інструментом протидії спробам Росії активізації військової інтеграції на теренах Співдружності Незалежних Держав¹⁰.

Побоювання серед української політичної еліти з приводу розширення Альянсу на схід та перетворення України на так звану буферну зону між Росією та НАТО зберігалося. Про це зокрема свідчать заяви президента Леоніда Кучми, зроблені ним в ході його візиту до США 19–23 листопада 1994 року, у яких він висловив занепокоєння розширенням НАТО. Однак невдовзі позиція України змінилася, і вже 1 червня 1995 року президент Л. Кучма відвідав штаб-квартиру Альянсу та зустрівся з Генеральним секретарем, якому повідомив про бажання України співпрацювати з НАТО на новому рівні. А в липні 1995 року майбутній міністр закордонних справ Борис Тарасюк назвав вигідним для України розширення Північноатлантичного альянсу¹¹. 14 вересня того ж року міністр закордонних справ Геннадій Удовенко відвідав Брюссель для підписання «Індивідуальної програми партнерства України» і провів зустріч з питань європейської безпеки з членами РПАС. Саме тоді він висловився про можливість включення України до НАТО на правах асоційованого члена¹². У жовтні того ж року Україна підписала розширену Програму індивідуального партнерства, відповідно до якої формат участі України у спільних військових навчаннях, миротворчих операціях і поглибленій військовій співпраці було розширено. Усе це ознаменувало початок нового етапу налагодження співпраці між Україною та Альянсом¹³.

Офіційна Варшава, яка після формування уряду Юзефа Олексі та обрання президентом Александра Квасневського, а також остаточного закріплення офіційного курсу в НАТО, була особливо зацікавлена у зближенні та налагодженні тісної співпраці України з Альянсом та прагнула заручитися схваленням з боку України власних «євроатлантичних устремлінь». На цьому, між іншим, наголошував посол Польщі в Україні Єжи Козакевич, який на початку 1995 року зазначив, що РП намагається знайти з українського боку

¹⁰ В. Петровський, *Україна–Росія–НАТО: Безнадійний трикутник? (Роздуми західних експертів)*, «Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія» 2001, 12, с. 180.

¹¹ Там само.

¹² А. Legucka, *Perspektywy członkostwa Gruzji i Ukrainy w NATO do 2010...*, s. 39.

¹³ Я. Малик, *До питання про євроатлантичну інтеграцію України*, «Демократичне врядування» 2014, 14, http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_7 (dostęp: 28.01.2022).

розуміння реалізації власних устремлінь та інтеграційних амбіцій, зокрема щодо вступу до НАТО¹⁴.

Зауважмо, що від початку 1995 року значно поживалися двосторонні українсько-польські відносини, оскільки офіційна Варшава почала розуміти, що відсутність вираженої політики щодо налагодження тісних двосторонніх взаємин та допомоги Україні в інтеграції в європейські інституції загрожувало ізоляцією України у регіоні та робило її вразливою для тиску з боку РФ, що своєю чергою відкривало пряму загрозу для самої Польщі з боку Росії, особливо з огляду на тогочасну військову, економічну та політичну реінтеграцію Білорусі з РФ. До того ж така загроза могла посилити небажання деяких західних країн розширювати НАТО на Центральну Європу. Тобто офіційна Варшава розуміла, що елементом підтримання безпеки самої Польщі є Україна¹⁵. Саме тому подальша політика РП була спрямована не лише на поглиблення українсько-польських відносин, а й на активне сприяння євроатлантичних прагнень України.

Заяву українського Президента Л. Кучми на саміті керівників європейських країн щодо проблем розширення ЄС та НАТО у червні 1996 році у м. Ланьцут в Польщі про відсутність намірів протистояти розширенню блоку на Схід і, щоби́льше, наголос на тому, що вступ РП до Альянсу відіграє позитивну роль у формуванні безпеки в ЦСЄ та для України¹⁶, позитивно сприйняли як польська дипломатія, так і Захід.

РП також відіграла важливу роль у представленні України в європейсько-атлантичних організаціях, активному лобіюванні у них її інтересів¹⁷. Зокрема, президент Польщі А. Квасневський рішуче підтримав підписання угоди «Україна–НАТО» на зразок тої, що планувалася до підписання з Росією. Відтак 9 липня 1997 р. у Мадриді між Україною та НАТО підписано Хартію про особливе партнерство¹⁸, яка виводила відносини нашої держави з Північно-атлантичним альянсом на новий рівень і дозволяла Україні долучатися до миротворчих операцій НАТО, а також безсумнівно вплинула на зближення інтересів України та Польщі у сфері безпеки. Так, у ставленні до просування

¹⁴ С. В. Стоєцький, *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща...*, с. 75.

¹⁵ S. Burant, *Poland, Ukraine, and the Idea of Strategic Partnership*, Pittsburgh 1999, s. 18–19.

¹⁶ *Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща (м. Варшава, 25.06.1996 р.)*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_088#Text (dostęp: 22.02.2022).

¹⁷ М. Алексієвець, І. Ільчук, *Безпеко-оборонний вектор співпраці України та Польщі в європейсько-атлантичному контексті (1991–2014 рр.)*, «Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини» 2015, 16, 1, с. 101–102.

¹⁸ *Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (dostęp: 18.02.2022).

Альянсу на Схід, що було одним зі стратегічних завдань зовнішньої політики РП, позиції сусідніх держав поступово зближувалися.

Підписання Хартії значно активізувало відносини нашої держави з НАТО: у січні 1998 року засновано Військове представництво України у складі Місії України при НАТО, у червні того ж року проведено перше засідання Комісії Україна–НАТО на рівні міністрів оборони, яке засвідчило єдність політичного та військового напрямів співпраці Україна–НАТО щодо оцінок стану та готовності до подальшого співробітництва в рамках Хартії, 8–9 липня того ж року до Києва приїжджав Генеральний секретар НАТО Хав'єр Солана, а 8–9 грудня у Брюсселі проведено засідання Ради Євroatлантичного Партнерства (далі – РЄАП) та Комісії Україна–НАТО на рівні міністрів закордонних справ¹⁹.

Активізація співпраці України з євroatлантичними структурами позитивно позначалася на військово-політичному співробітництві між Україною та Польщею. Зауважмо, що активне сприяння з боку РП у підписанні Україною Хартії було належно оцінене офіційним Києвом і у 1996–1999 роках намітилося значне похвалення відносин між двома країнами, зокрема, в 1998 році президенти Польщі та України зустрілися шість разів, а в 1999 році – чотири. Натомість з 2000 року в українсько-польських двосторонніх відносинах через зміни у внутрішньополітичній ситуації в Україні (вбивство журналіста Георгія Гонгадзе, «касетний скандал», «кольчужна справа», політичні акції протесту «Україна без Кучми» тощо) намітилося певне похолодання, подібне спостерігалось й у відносинах офіційного Києва з Заходом. Щобільше, українська дипломатія відзначалася політикою балансування між Заходом і Росією, відповідно до тогочасної внутрішньополітичної кон'юнктури: проголошувалися гасла постійного, тимчасового чи активного нейтралітету й позаблоковості, європейської і євroatлантичної інтеграції при збереженні стратегічного партнерства з Росією, курсу «до Європи разом з Росією», поглиблення інтеграційних процесів на пострадянському просторі (ЄврАзЕС і ЄЄП) тощо²⁰.

Водночас польський президент А. Кваснєвський у своїх заявах продовжував наголошувати, що попри складну внутрішньополітичну ситуацію в Україні, Польщі необхідно зосередитися на активізації двостороннього співробітництва, зміцненні партнерства та сприянні руху офіційного Києва до

¹⁹ *Хронологія взаємовідносин України з НАТО*, <http://kr-admin.gov.ua/start.php?q=Nato/Ua/chronology.html> (dostep: 28.01.2022).

²⁰ С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов, *Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006 рр.)*, „Український історичний журнал” 2006, 4, 469, с. 38.

європейської спільноти. Так, попри т. зв. кольчужну справу, яка стосувалася нібито продажу українських «Кольчуг» до Іраку всупереч санкціям, Польща хоча й підтримала позицію США, однак не відмовилася від співробітництва з Україною, а навпаки, наполягала на активізації залучення України до євроатлантичної співпраці та прийняття Плану дій Україна–НАТО²¹. Відзначимо також, що вступ РП в НАТО у 1999 році, попри протидію Росії, сприймався польськими політичними елітами як вагомий результат в досягненні її стратегічних інтересів, і, навпаки, в РФ це оцінювалося майже як геополітична катастрофа і серйозна загроза її національним інтересам²². Водночас РП була налаштована брати в подальшому активну участь у напрацюванні політики Альянсу щодо Росії²³.

В окреслений період Польща як член НАТО поставила собі за мету зміцнення Північноатлантичного альянсу як основи європейської системи безпеки в її оборонному вимірі та зосередила свої зусилля на здобутті статусу однієї з найвпливовіших країн в Альянсі. У цьому контексті й надалі розвивалася військова співпраця між Україною та РП, що базувалася на близькості інтересів обох держав. Україна та Польща долучилися до операцій з відновлення миру та боротьби з міжнародним тероризмом (Союзна Республіка Югославія / Республіка Сербія і Чорногорія, Афганістан). Українські та польські військовослужбовці спільними зусиллями брали участь у Міжнародних силах втілення миру в Косово під керівництвом Альянсу.

У своїй підтримці євроатлантичних устремлінь України польське керівництво вагомого значення надавало не лише активному залученню офіційного Києва до участі у військових операціях НАТО, але й також процесам інтеграції України з євроатлантичними структурами. Як і правий уряд Єжи Бузека, так і лівий уряд Лешека Міллера, а також їхні наступники, у своїй політиці займали виразну проукраїнську позицію, підтримувану президентом А. Квасневським. Як наслідок, Польща активно виступала за впровадження в Альянсі принципу «відкритих дверей» щодо країн ЦСЄ, зокрема

²¹ Ю. М. Ключук, *Практична реалізація двосторонніх польсько-українських угод часів А. Квасневського та Л. Кучми*, „Гілея” 2019, 142, 3, 36, с. 40.

²² Я. С. Петрова, *Российско-польские отношения в 90-е годы XX века*. „Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. Серия: История”, Санкт-Петербург 2015, 2, с. 155, <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiysko-polskie-otnosheniya-v-90-e-gody-xx-veka> (доступ: 17.03.2020); R. Śmigieński, *Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej (1991–2000)*, „Sprawy Wschodnie” 2004, 1, 5, s. 31.

²³ W. Bartoszewski, *Informacja ministra spraw zagranicznych o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski. Przedstawiona na 110 posiedzeniu Sejmu RP III kadencji 6 czerwca 2001 r.*, w: *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*, Warszawa 2011, s. 232.

й України, польські експерти консультували українську сторону в межах роботи Комісії Україна–НАТО і допомагали у підготовці дорожньої карти у двосторонніх відносинах – Плану дій Україна–НАТО, а також в рамках РЕАП та програми ПЗМ. Польща також підтримала ухвалену 23 травня 2002 року Радою національної безпеки і оборони України Стратегію відносин України з Організацією Північноатлантичного договору, затверджену Указом Президента України, яка передбачала поетапний процес розширення і поглиблення співпраці з Альянсом. У квітні 2002 року під час зустрічі з президентом Л. Кучмою в Івано-Франківську президент А. Квасневський зазначив, що в Україні є всі можливості для того, щоб у майбутньому стати повноправним членом Північноатлантичного альянсу. Таким чином рішення України в майбутньому інтегруватися в НАТО загалом позитивно сприймалося на Заході, а також відповідало духу українсько-польського стратегічного партнерства.

На Стамбульському саміті НАТО 28–29 червня 2004 року представники Альянсу чітко наголосили на прямій залежності успішності устремлінь України щодо вступу в НАТО як від проведення реформ в оборонній та військовій сферах, так і від зміцнення демократії, дотримання принципу верховенства права і свободи медіа, організації вільних і прозорих президентських виборів. Серед країн, які готові були підтримати приєднання України до Плану дій щодо членства (далі – ПДЧ), окрім Польщі, були США, Великобританія, Туреччина, Румунія та країни Балтії. Однак недотримання демократичних норм та зовнішньополітичні скандали стали причинами, які завадили Україні у 2004 році отримати ПДЧ²⁴.

Зміна позиції Заходу щодо євроатлантичної інтеграції України до певної міри вплинула й на українсько-польські відносини. Проте Польща, яка хоч і змушена була дотримуватися загальної лінії НАТО щодо України, не змінила своєї політики стосовно нашої держави, натомість зайняла більш гнучку позицію аніж інші країни-члени Альянсу та докладала значних зусиль, щоб пом'якшити ситуацію довкола України. Незважаючи на політичну та економічну нестабільність України, РП брала на себе зобов'язання й надалі підтримувати євроатлантичні прагнення нашої держави, зокрема наполягати на продовженні політики «відкритих дверей» НАТО і ЄС для неї²⁵. Імпульсом до поглиблення українсько-польського партнерства стали події на зламі 2004–2005 років, які отримали назву Помаранчевої революції.

²⁴ С. В. Стоєцький, *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща...*, с. 91–93.

²⁵ W. Cimoszewicz, *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2004 r., przedstawiona na 67 posiedzeniu Sejmu RP IV kadencji 21 stycznia 2004 r.*, w: *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*, Warszawa 2011, s. 290.

Події Помаранчевої революції та демократична зміна влади в Києві у 2004–2005 роках активізували підтримку Польщею прагнень України у приєднанні до ПДЧ на шляху до членства в НАТО. Президент А. Квасневський, коментуючи перспективи відносин між Україною та НАТО, наголошував на тому, що дорога до Альянсу Україні залишається відкритою, а зміцнення демократії та наближення до стандартів НАТО значно прискорять цей шлях. Польська сторона була переконана, що за умови виконання Україною поставлених перед нею завдань у найближчих 6–10 років офіційний Київ матиме всі шанси приєднатися до Альянсу²⁶.

Інституційна трансформація в Україні, демократизація суспільного і політичного життя, розбудова незалежних ЗМІ та проведення вільних і чесних виборів, а відповідно й реалізація її європейських і євроатлантичних прагнень, залежали насамперед від консенсусу українських політичних еліт та суспільства щодо відповідної стратегії розвитку. Тривалий час зовнішньополітичні візії в Україні ставали заручниками внутрішніх суперечностей, спричинених різними підходами в окресленні державної ідентичності²⁷. Тому не дивно, що у період української президентської кампанії 2004 року головними чинниками самоідентифікації виступали не стільки програми кандидатів, скільки система цінностей і зовнішньополітичні орієнтири, які з ними уособлювалися. Опозиційний кандидат Віктор Ющенко асоціювався зі західним вектором, хоча й отримував від Заходу на початку здебільшого моральну підтримку, тоді як відкриту і приховану підтримку урядовому табору надав Кремль. Прозахідні прагнення частини українських політичних еліт з табору «помаранчевих» стикнулися з підтримкою іншою частиною українського населення політики багатовекторності і помітним дрейфом суспільних настроїв на схід, у бік інтеграції з РФ. Прихильниками цих ідей був значний відсоток українських громадян, який фактично відповідав відсотку прихильників інтеграції з європейськими і євроатлантичними структурами, що свідчило про зовнішньополітичну дезорієнтацію українського суспільства.

Після обрання президентом В. Ющенка та оголошення ним курсу на вступ України в НАТО та ЄС, про що, зокрема, було заявлено на черговому саміті Альянсу в Брюсселі у лютому 2005 року під час засідання Комісії Україна–НАТО на вищому рівні, керівництво РП зосередилося на виробленні нової стратегії щодо просування українських інтересів у Європі, зокрема

²⁶ С. В. Стоєцький, *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща...*, с. 93, 96.

²⁷ I. Łosiew, *Revolucja na Majdanie Niepodległości w kontekście tworzenia społeczeństwa obywatelskiego w Ukrainie*, „Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne”, Kraków 2006, s. 48–53.

підтримки її європейської та євроатлантичної інтеграції²⁸. Акцентуючи на важливій ролі РП у зближенні України з НАТО, секретар Атлантичного клубу в Польщі К. Зельке зауважив: «Ми сподіваємося, що в дусі атлантичної співпраці нам вдасться виробити такі рішення, які дадуть змогу уникнути „чорних сценаріїв” і назавжди з’єднати Україну із Заходом та водночас доповнять новий геополітичний устрій у Європі й світі»²⁹.

Перехід на новий формат зв’язків України з НАТО не забарився. Важливим досягненням офіційного Києва на шляху до членства в Альянсі стало отримання нашою державою пропозиції розпочати Інтенсифікований діалог із питань членства (далі – ІД), яка прозвучала у квітні 2005 року у Вільнюсі на черговому засіданні Комісії Україна–НАТО на рівні міністрів закордонних справ, у межах неформального саміту Альянсу³⁰. Водночас було підписано «Цільовий план Україна–НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна–НАТО»³¹. Згідно з цим документом, як уряд, так і місцеві органи влади мали організувати з’ясування громадської думки щодо Альянсу та здійснювати реформи відповідно до вимог ПДЧ³². Як наслідок, відбулося не лише формування вищого рівня довіри між Україною та НАТО, а й зміцнення українсько-польських відносин, особливо на рівні вищих посадових осіб. Президент Лех Качинський під час зустрічей з високопосадовцями України неодноразово заявляв про підтримку європейських та євроатлантичних планів офіційного Києва. Обґрунтовуючи виклики безпеки й стабільності у регіоні, він наголошував на необхідності активного просування ідеї надання Україні ПДЧ, поглиблення військового співробітництва України з Альянсом, відстоював

²⁸ Л. Алексієвець, М. Алексієвець, І. Ільчук, *Трансформація сучасних українсько-польських відносин у політичній сфері до європейсько-атлантичного процесу (1991–2014 рр.)*, „Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини” 2015, 16, 2, https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleksiievets_Lesia/Transformatsiia_suchasnykh_ukrainsko-polskykh_vidnosyn_u_politychnii_sferi.pdf?PHPSESSID=p7up7puv2758tbn92jhpn18s7 (dostep: 26.03.2022).

²⁹ Цит. за: М. Алексієвець, І. Ільчук, *Безпеко-оборонний вектор співпраці України та Польщі...*, с. 113.

³⁰ Я. Малик, *До питання про євроатлантичну інтеграцію України*, „Демократичне врядування” 2014, 14, http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_7 (dostep: 28.01.2022).

³¹ *Розпорядження Президента України Про Цільовий план Україна–НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна–НАТО*, Київ 21 квітня 2005 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990/2005-%D1%80%D0%BF#top> (dostep: 28.01.2022).

³² К. Mieliekiestev, *Polish-Ukrainian partnership and Ukraine’s NATO aspirations: regional and international cooperation after the orange revolution*, „Історичні і політологічні дослідження” 2019, 1, 64, р. 201, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Iipd_2019_1_26 (dostep: 28.01.2022).

перспективи її майбутнього членства в Північноатлантичному альянсі³³. Водночас у «Стратегії національної безпеки Республіки Польща» від 2007 року було зазначено, що РП визнає важливість України для безпеки на Європейському континенті та в регіоні Східної Європи, а також прагнучим розвивати з нею стратегічне партнерство, сприятиме поглибленню відносин між Україною та євроатлантичними інституціями³⁴.

Важливе значення для України мало надання Польщею консультативної допомоги нашій державі у здійсненні військової реформи у напрямі адаптації до стандартів НАТО. Зокрема, у межах «Програми польських збройних сил щодо підтримки імплементації Цілей партнерства 2006 для України», підписаної 9 серпня 2006 року начальниками генеральних штабів Збройних Сил України та Війська Польського, були започатковані стажування офіцерів командної ланки Міністерства оборони та Генерального Штабу України у відповідних інституціях польських Збройних Сил³⁵.

У 2008 році співробітництво між Україною та Польщею продовжувало розвиватися. Саме на 2008 рік припала активна підтримка офіційною Варшавою євроатлантичних устремлінь нашої держави. Зауважмо, що 15 січня того ж року українське керівництво подало офіційну заяву про зацікавленість України у приєднанні до ПДЧ в Північноатлантичному альянсі³⁶. У документі наголошувалося, що Україна повністю поділяє європейські демократичні цінності, усвідомлює себе частиною євроатлантичного безпекового простору і готова разом з НАТО та партнерами Альянсу за рівних умов протидіяти спільним загрозам безпеці.

Підтримка Польщею євроатлантичних устремлінь офіційного Києва яскраво проявилася напередодні та під час саміту Альянсу в Бухаресті 2–4 квітня 2008 року. За декілька тижнів до саміту Польща й Україна проводили активну дипломатичну роботу, спрямовану на те, аби переконати країни-члени НАТО в необхідності залучення України та Грузії до ПДЧ. У цьому контексті важливе значення мали візити 14 березня до Польщі президента

³³ М. Алексієвцев, І. Ільчук, *Безпеко-оборонний вектор співпраці України та Польщі...*, с. 113.

³⁴ S. Feduniak, *Czynniki bezpieczeństwa w stosunkach ukraińsko-polskich. Dziedzictwo Józefa Piłsudskiego i Symona Petlury*, w: *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość partnerstwa Polski i Ukrainy*, red. nauk. W. Baluk, J. Makar, M. Doroszko, Lublin 2021, s. 322.

³⁵ Н. М. Андріянова, М. І. Шпура, П. А. Ковальчук, Л. С. Голопатюк, *Українсько-польська оборонна співпраця: визначення пріоритетних подальших напрямів*, „Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського” 2020, 1, 68, с. 14.

³⁶ К. І. Мелекесцев, *Україна та Республіка Польща...*, с. 167.

В. Ющенко та візит польського прем'єра Дональда Туска до України 27 березня. Президент Л. Качинський на спільній пресконференції з президентом В. Ющенком у Варшаві заявляв: «Польща підтримує ідею залучення України до Плану дій щодо членства в НАТО. Ми будемо послідовними у цьому»³⁷. На цій же пресконференції В. Ющенко подякував польським партнерам за активну допомогу Україні на шляху до Альянсу та наголосив, що Польща має «надзвичайну місію» у підтримці зусиль щодо включення України до ПДЧ³⁸.

З наближенням Бухарестського саміту енергійне просування інтересів України взяв на себе президент Польщі Л. Качинський. Відповідну позицію поділяли також США та ще низка країн, переважно нових членів Альянсу (Литва, Чехія тощо). Натомість скепсис щодо готовності України отримати ПДЧ висловили Німеччина, Франція та Італія, які наголошували на політичній нестабільності в нашій країні та відсутності суспільної підтримки вступу до НАТО (соціологічні дані показували, що в середньому лише 25 % населення України підтримували такі дії). На відмову надання ПДЧ Україні та Грузії на саміті в Бухаресті 3 квітня 2008 року серйозний вплив мала позиція РФ. Москва прагнула зафіксувати, щоб західні країни фактично визнали всю пострадянську територію зоною її привілейованих інтересів, а тому погрожувала значними військово-політичними наслідками як щодо вказаних країн, так і для відносин Росія–НАТО у разі прийняття позитивного рішення³⁹. Однак, за наполяганням Польщі та США, в заключне комюніке бухарестської зустрічі членів Альянсу все ж було внесено пункт про те, що Україна і Грузія в майбутньому можуть стати членами цього військово-політичного блоку⁴⁰.

Відмова у наданні ПДЧ фактично означала закриття «вікна можливостей» для України. Сам процес набуття членства міг дати поштовх демократизації суспільства та удосконаленню механізмів прийняття державних рішень. Адже вступ до Альянсу це не лише військові та безпекові чинники, але й система цінностей, що відповідає високим стандартам розвинутих країн. Російська агресія в Грузії у серпні 2008 року ще більше підкреслила неготовність НАТО приймати в майбутньому радикальні рішення, які теоретично могли б бути негативно сприйняті РФ. Відповідно шанс отримання довгоо-

³⁷ Візит українського Президента Віктора Ющенко пройшов у тіні внутрішньополітичного протистояння в Польщі, <https://www.radiosvoboda.org/a/1112769.html> (доступ: 28.01.2022).

³⁸ L. Kaczyński, *Polska popiera włączenie Ukrainy do NATO*, <https://wiadomosci.wp.pl/l-kaczynski-polska-popiera-wlaczenie-ukrainy-do-nato-6037095355966081a> (доступ: 28.01.2022).

³⁹ M. Kaczmarek, *Rosyjski rewizjonizm wobec Zachodu*, „Prace OSW”, Warszawa 2009, 33, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_33_0.pdf (доступ: 26.06.2024).

⁴⁰ NATO decisions on open-door policy, <https://www.nato.int/docu/update/2008/04-april/e0403h.html> (доступ: 21.04.2022).

чікуваного запрошення в Організацію Північноатлантичного договору відкладався на довшу перспективу. Це завдало серйозного удару зовнішньополітичній доктрині В. Ющенка, яка передовсім передбачала швидкий вступ у НАТО. Схожим чином це позначилося й на оцінці польської східної політики. Зміцнення системи безпеки Польщі передбачало просування кордонів НАТО на схід з відповідним розширенням зони стабільності за рахунок таких держав як Україна. Затримка зі вступом Києва до Альянсу засвідчила, що цих цілей досягнуто не було. Водночас політика «відкритих дверей» НАТО дозволила РП й надалі підтримувати Україну на шляху євроатлантичної інтеграції.

Вибори президента України у 2010 році привели до влади проросійського лідера Партії регіонів Віктора Януковича, який заявляв про потребу «рівноправних» відносин з ЄС та виступав проти зближення з НАТО, що також вказувало на відхід від стратегії активної євроатлантичної інтеграції України та початок наступного етапу в українсько-польських відносинах.

Отже, важливим чинником внутрішньополітичного і зовнішньополітичного розвитку України було прагнення налагодити конструктивні відносини з НАТО, що, за прикладом держав ЦСЄ, дозволило б значно посилити гарантії безпеки та закріпило б невідворотність демократичних перетворень у країні. Однак офіційному Києву на цьому шляху бракувало відкритості та цілеспрямованості в реалізації західного вектора. Зокрема політика багатовекторності та недостатність інституційних перетворень зумовили сповільнення руху в цьому напрямку. Водночас Польща, що прагнула закріпити за собою статус регіонального лідера в регіоні ЦСЄ й експерта зі східної політики, послідовно підтримувала європейські та євроатлантичні прагнення України, наполягаючи на політиці «відкритих дверей» НАТО. Польська влада допомагала налагодити взаємодію в політичній і військово-технічній сфері по лінії Україна–НАТО, а також просувала тезу про необхідність надання Україні чіткої перспективи членства в Альянсі.

Бібліографія

- Bartoszewski W., *Informacja ministra spraw zagranicznych o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski. Przedstawiona na 110 posiedzeniu Sejmu RP III kadencji 6 czerwca 2001 r.*, w: *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*, Warszawa 2011, s. 225–244.
- Brzezinski I., *Polish-Ukrainian relations: Europe's Neglected Strategic Axis*, „Survival” 1993, 35, 3, p. 26–37.

- Burant S., *Poland, Ukraine, and the Idea of Strategic Partnership*, Pittsburgh 1999.
- Cimoszewicz W., *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2004 r., przedstawiona na 67 posiedzeniu Sejmu RP IV kadencji 21 stycznia 2004 r.*, w: *Exposé ministrów spraw zagranicznych 1990–2011*, Warszawa 2011, s. 285–301.
- Feduniak S., *Czynniki bezpieczeństwa w stosunkach ukraińsko-polskich. Dziedzictwo Józefa Piłsudskiego i Symona Petlury*, w: *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość partnerstwa Polski i Ukrainy*, red. nauk. W. Baluk, J. Makar, M. Doroszek, Lublin 2021, s. 317–326.
- Kaczmarek M., *Rosyjski rewizjonizm wobec Zachodu*, „Prace OSW”, Warszawa 2009, 33, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_33_0.pdf (dostęp: 26.06.2024).
- Kaczyński L., *Polska popiera włączenie Ukrainy do NATO*, <https://wiadomosci.wp.pl/l-kaczynski-polska-popiera-wlaczenie-ukrainy-do-nato-6037095355966081a> (dostęp: 28.01.2022).
- Kupiecki R., *NATO w polskiej perspektywie 1989–2019*, Warszawa 2019.
- Legucka A., *Perspektywy członkostwa Gruzji i Ukrainy w NATO do 2010. Praca badawcza*, Warszawa 2010.
- Łosiew I., *Revolucja na Majdanie Niepodległości w kontekście tworzenia społeczeństwa obywatelskiego w Ukrainie*, „Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne”, Kraków 2006, s. 47–56.
- Mieliekiestev K., *Polish-Ukrainian partnership and Ukraine's NATO aspirations: regional and international cooperation after the orange revolution*, „Історичні і політологічні дослідження” 2019, 1, 64, pp. 201–210, http://nbuv.gov.ua/UJRN/lipd_2019_1_26 (dostęp: 28.01.2022).
- NATO decisions on open-door policy, <https://www.nato.int/docu/update/2008/04-april/e0403h.html> (dostęp: 21.04.2022).
- Śmigieński R., *Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej (1991–2000)*, „Sprawy Wschodnie” 2004, 1, 5, s. 19–36.
- Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej (2 listopada 1992 roku)*, s. 5, https://koziej.pl/wp-content/uploads/2015/07/Strategia_RP_z_92_r.doc (dostęp: 31.01.2022).
- Алексієвєць Л., Алексієвєць М., Ільчук І., *Трансформація сучасних українсько-польських відносин у політичній сфері до європейсько-атлантичного процесу (1991–2014 рр.)*, „Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини” 2015, 16, 2, https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleksiievets_Lesia/Transformatsiia_suchasnykh_ukrainsko-polskykh_vidnosyn_u_politychnii_sferi.pdf?PHPSESSID=p7up7puv2758tbn92jhhpn18s7 (dostęp: 26.03.2022).
- Алексієвєць М., Ільчук І., *Безпеко-оборонний вектор співпраці України та Польщі в європейсько-атлантичному контексті (1991–2014 рр.)*, „Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини” 2015, 16, 1, с. 98–117.
- Андриянова Н. М., Шпура М. І., Ковальчук П. А., Голопатюк Л. С., *Українсько-польська оборонна співпраця: визначення пріоритетних подальших напрямів*, „Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського” 2020, 1, 68, с. 13–16.
- Віднянський С. В., Мартинов А. Ю., *Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006 рр.)*, „Український історичний журнал” 2006, 4, 469, с. 32–51.
- Візит українського Президента Віктора Ющенка пройшов у тіні внутрішньополітичного протистояння в Польщі*, <https://www.radiosvoboda.org/a/1112769.html> (dostęp: 28.01.2022).
- Ключук Ю. М., *Практична реалізація двосторонніх польсько-українських угод часів А. Кваснівського та Л. Кучми*, „Гілея” 2019, 142, 3, 36, с. 37–42.

- Малик Я., *До питання про євроатлантичну інтеграцію України*, „Демократичне врядування” 2014, 14, http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_7 (dostęp: 28.01.2022).
- Мелекесцев К. І., *Україна та Республіка Польща: від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції (історичний аспект): дис. канд. істор. наук: 07.00.01*, Вінниця–Дніпро 2019.
- Петрова Я. С., *Российско-польские отношения в 90-е годы XX века*, „Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. Серия: История”, Санкт-Петербург 2015, 2, <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiysko-polskie-otnosheniya-v-90-e-gody-xx-veka> (dostęp: 17.03.2020).
- Петровський В., *Україна–Росія–НАТО: Безнадійний трикутник? (Роздуми західних експертів)*, „Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія” 2001, 12, с. 176–183.
- Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 „Про основні напрями зовнішньої політики України”, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (dostęp: 08.02.2022).
- Розпорядження Президента України Про Цільовий план Україна–НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна–НАТО, Київ 21 квітня 2005 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990/2005-%D1%80%D0%BF#top> (dostęp: 28.01.2022).
- Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща (м. Варшава, 25.06.1996 р.), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_088#Text (dostęp: 22.02.2022).
- Стоєцький С. В., *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір. (Історико-політологічне дослідження)*, Київ 2009.
- Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (dostęp: 18.02.2022).
- Хронологія взаємовідносин України з НАТО, <http://kr-admin.gov.ua/start.php?q=Nato/Ua/chronology.html> (dostęp: 28.01.2022).

Oleh Pikh

Czynnik polski w kształtowaniu strategii integracyjnej Ukrainy z NATO (1991–2010)

Streszczenie

W artykule opisano rolę, jaką odegrał rozwój stosunków Ukrainy z NATO w praktycznej sferze realizacji polityki zagranicznej państwa ukraińskiego, zmierzającej do przyłączenia się do euroatlantycznych struktur politycznych i bezpieczeństwa. Polityka zagraniczna Polski wywarła istotny wpływ na stosunki Ukrainy z Sojuszem Północnoatlantyckim. Polskie kierownictwo popierało oficjalnie zgłaszane aspiracje integracyjne Kijowa, pomimo niespójności kluczowych kierunków polityki zagranicznej Ukrainy w badanym okresie. Jednocześnie integracja euroatlantycka stała się jednym z ważnych czynników, na podstawie których rozwijały się stosunki dwustronne między Ukrainą a Polską.

Słowa kluczowe: Ukraina, Polska, NATO, integracja euroatlantycka, partnerstwo strategiczne